

Czy w fizyce obowiązuje jeszcze logika?

czyli ciąg dalszy dyskusji: prędkość czy szybkość?

Spór „**szybkość czy prędkość?**” powraca co jakiś czas jak bumerang, gdyż nigdy ten problem nie został rzetelnie, zgodnie z prawami logiki rozwiązany. Już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku ten problem został poruszony w książce J.Trylskiego, J.Blinowskiego „Fizyka dla kandydatów na wyższe uczelnie”:

„Wartość wektora prędkości v bywa także nazywana prędkością choć dla uniknięcia nieporozumień należałoby ją nazywać szybkością.”

List ten napisałem po przeczytaniu **Oświadczenia Komisji Nazewnictwa Fizycznego PTF** (z 20 września 2004 r.) w sprawie sporu „szybkość czy prędkość?”

Szanowna Komisja używa m.in. następujących argumentów:

- „W większości podręczników licealnych i akademickich nazwą „prędkość” określa się obok wielkości wektorowej również długość tego wektora (np. prędkość światła w próżni, pierwsza prędkość kosmiczna), czyli wielkość skalarną. Taka dwoistość znaczeń występuje od dawna w polskiej terminologii fizycznej podobnie jak dla innych wielkości wektorowych.”

Czyli do tej pory używaliśmy niepoprawnie nazwy „prędkość”, więc róbmy tak dalej.

- „Siła czy pęd jako wielkości wektorowe mają swoje wartości skalarne o tej samej nazwie. Zwykle nie prowadzi to do nieporozumień...”.

Szacowna Komisja banalizuje problem sugerując, że pewnej grupie dydaktyków chodzi tylko o to, żeby wartość wektora prędkości nazywać szybkością. Argument, że przecież inne wielkości wektorowe, jak na przykład siła, nie mają odrębnej nazwy na wartość a więc, dlaczego wartość wektora prędkości ma mieć odrębną nazwę (szybkość)- jest oczywiście słuszny. Tylko, że nie o tak naprawdę w tym sporze chodzi, a więc o co?

Otóż nazwa „prędkość średnia” nie może być nazwą dwóch różnych wielkości:

1. stosunku wektora przemieszczenia do czasu (lub jego wartości)
2. stosunku drogi do czasu

Jeżeli nazwiemy stosunek wektora przemieszczenia do czasu- prędkością średnią, a stosunek drogi do czasu- szybkością średnią, to w konsekwencji:

Wartość wektora prędkości jest równoważna (na podstawie dowodu) szybkości

Spróbujmy przeanalizować ten problem krok po kroku:

1. Nie ma rozbieżności co do tego, że przez **prędkość** rozumiemy pochodną czasową wektora położenia
2. Logiczne zatem jest, że **prędkość średnia** oznacza wielkość wektorową równą stosunkowi wektora przemieszczenia do czasu
3. **Wartość prędkości średniej** nie jest równa, w ogólnym przypadku, stosunkowi drogi do czasu
4. Stosunek drogi do czasu nie jest więc tożsamy z prędkością średnią ani wartością prędkości średniej, w związku z tym powinien mieć inną nazwę np. **szybkość średnia**
5. Pochodna czasowa drogi powinna więc nazywać się **szybkość!**
6. Można **udowodnić**, że **wartość wektora prędkości** jest zawsze równa **szybkości**. Oznacza to, że są to synonimy- ale nie na podstawie umowy- a na podstawie twierdzenia! Można więc używać tych nazw zamiennie co nie prowadzi do błędów. Oczywiście łatwiej jest używać jednego słowa „szybkość” niż „wartość wektora prędkości”.

Można opracować alternatywny system nazw dla wymienionych pojęć (bez używania nazwy „szybkość”) np.:

- Nazwa „wektor prędkości (chwilowej)” jako pochodna czasowa wektora położenia
- Nazwa „wektor prędkości średniej” jako stosunek wektora przemieszczenia do czasu
- Nazwa „prędkość średnia” jako stosunek drogi do czasu, ale wtedy dla odróżnienia konsekwentnie należy używać nazwy „wartość wektora prędkości średniej”
- Wówczas nazwa „prędkość” oznaczałaby pochodną czasową drogi, która jest **równoważna** wartości wektora prędkości (chwilowej)

Który system nazw jest lepszy?

Oczywiście powinien obowiązywać jeden system nazw ale który? Kto ma o tym zadecydować i według jakich kryteriów? Kto i w jaki sposób wybierze komisję, która rozstrzygnie ten spór? Przypomina to słynny dylemat z filmu „Rejs” – jaką metodą wybierzemy metodę głosowania?

Podsumowanie

Kiedy służyłem w wojsku (pod koniec lat osiemdziesiątych), krążyło takie powiedzonko:

„Gdzie zaczyna się wojsko tam kończy się logika”

Obecnie, po dziesięciu latach nauczania fizyki (a zwłaszcza kilka ostatnich lat), zaczynam się zastanawiać nad słusznością tego powiedzenia w odniesieniu do dydaktyki fizyki:

„Gdzie zaczyna się nauczanie fizyki tam kończy się logika”

Do tego smutnego wniosku doszedłem na podstawie obserwacji dyskusji toczących się w różnych mediach i środowiskach m.in.:

- Spór „czy masa zależy od prędkości?”
- Spór „prędkość czy szybkość?”
- Spór o informator maturalny pomiędzy PTF i CKE

w Biuletynie maturalnym nr 8-Fizyka i astronomia- CKE możemy przeczytać, że:

*„Wydaje się, zatem za słuszne pozostawienie przynajmniej na razie **Informatora** (maturalnego) w obecnej jego formie.”* (To jest temat na odrębny artykuł)

Każdy z nas popełnia błędy i tylko poprzez poddanie się uczciwej ocenie ze strony innych, niezależnych fizyków można te błędy wykryć i usunąć. Tymczasem autorzy podręczników i informatora maturalnego zamykają się w szczelnym kręgu swoistego rodzaju „stronnictw”-popleczników, potrafiących usprawiedliwić każdy błąd i nieścisłość. Przyznanie się do błędu przecież kosztuje: trzeba poprawić podręczniki, część podręczników wycofać, utrata dobrego wizerunku i zaufania do wydawnictwa itd.. Taniej jest wynająć „fachowców”, którzy swoim autorytetem obronią buble. Wystarczy uważnie przejrzeć podręczniki i przeczytać recenzje opracowane dla Komisji do Oceny Podręczników Szkolnych PAU, żeby zorientować się, że do pisania niektórych podręczników wzięli się niekompetentni ludzie żądni łatwego zarobku.

Można śmiało powiedzieć, że politykierstwo i kupczenie wtargnęło wraz z reformą do nauczania fizyki.

Są problemy, których wolny rynek ani demokratyczne głosowanie nie rozstrzygnie, gdyż wolny rynek kieruje się przede wszystkim zyskiem a nie prawdą, a demokratyczna większość w naszym kraju niestety nie zna się na fizyce.

Aleksander Nowik
nauczyciel fizyki (Chorzów)